

Ohto Manninen, (Sotahist. seura)
Panttijääkärit – Suomalaisen SS-pataljoonan syntyvaiheet

1930-luvun lopulla Suomen ulkopoliittikka oli Pohjoismaiden neutraliteetti. Mm. tämä johti välien kylmenemiseen kansallissosialistiseen Saksaan. Alemmalla tasolla sotilassuhteita pidettiin yllä, mistä mm. oli merkinä jääkäripatsaan pystyttäminen Hohenlockstedtiin, ensimmäisen maailmansodan aikana saatua koulutusta muistaen.

Talvisodasta lähtien koettiin Suomessa ainakin johtopiireissä ainoaksi selviytymismahdollisuudeksi saada Saksan tuki. Tämä johti lähentymisyrityksiin ja matkoihin Berliiniin – Tanskan, Norjan ja Ranskan miehityksen jälkeen yhä vilkkaammin. Matkaajina oli niin virallisia ja puolivirallisia lähettiläitä kuin yksityishenkilöitäkin. Tässä yhteydessä kiinnostusta herättävät ne matkaajat, jotka kävivät koputtelemassa kansallissosialistisen puolueen ja sen järjestöjen ovia.

Suomalaisten kouluttamista SS-järjestön piirissä on ensimmäiseksi esittänyt maisteri Erkki Räikkönen vieraillessaan talvisodan päättymisvaiheessa presidentti Svinhufvudin kanssa Berliinissä. Räikkönen esitti, että Saksassa koulutettaisiin joukko suomalaisia aatteelliseksi valiojoukoksi, joka sitten Suomessa voisi muokata mielialoja suopeaksi kansallissosialismille. Kyseessä siis oli poliittinen eikä niinkään sotilaallinen koulutus. Räikkösen saama vastaus oli torjuva, eikä koulutusasiaan siinä edes puututtu.

Elokuussa 1940 Saksa salaisissa kauttakulkuneuvotteluissa ilmaisi pitävänsä Suomen pelastumista intressissään, ja korkeiden jääkäriupseerien piirissä syntyi ajatus ensimmäisen maailmansodan perinteiden mukaisesti uuden Jääkäripataljoona 27:n perustamisesta Saksan armeijaan. Samaan aikaan jatkui suomalaisten oikeistoradikaalien yhteydenpito SS-järjestöön. Joukossa oli voimakkaan venäläisvastaisuuden elähdyttämiä "aktivisteja" ja pieniin kansallissosialistisiin järjestöihin kuuluvia. Myös jääkärikenraali Hugo Österman oli kahdella Saksan-matkalla syksyllä 1940 yhteydessä SS-tahoon.

Saksassa oli varsinaisen asevoiman Wehrmachtin kilpailijaksi oli perustettu kansallissosialistisen puolueen "turvajoukkojen" yhteyteen sotilasorganisaatio Waffen-SS. Siihen värvättiin myös ulkomaalaisia vapaaehtoisia. Syksyllä 1940 perustettiin uusi SS-divisioona, Wiking. Divisioonan saattamiseksi taisteluvahvuiseksi alettiin vuodenvaihteessa 1940/41 tarmokas värväystoiminta, mm. Norjassa ja Tanskassa. Vapaaehtoiset sijoitettiin rykmentteihin sekaisin ottamatta kansallisuutta huomioon.

Marraskuussa 1940 suomalaistenkin värväminen Wikingin Nordland-rykmenttiin oli puheena Waffen-SS:n täydennystoimistossa. Siellä SS-kenraalimajuri Gottlob Bergerin valmisteluissa oli mukana Berliinissä insinööriksi opiskellut Kim Lindberg. Suomessa taas Bergerin yhteydet kuljivat eräihin "aktiivi- ja reserviupseereihin", ehkä juuri edellä mainittuihin "aktivisteihin". Berger joutui hankkeesta kuitenkin toistaiseksi luopumaan. Asian lykkäämisen on voinut aiheuttaa ulkopoliittisten edellytysten puute. Tuolloinhan Neuvostoliiton ulkoministeri Molotov kävi neuvottelemassa Hitlerin kanssa.

Bergerin asiamiehenä kävi vuodenvaihteessa 1940/41 Helsingissä eräs Berliinissä vakituisesti asuva riikinruotsalainen Ola Vinberg. Vinberg lähetti Berliiniin tiedon, että Suomessa muka oli noin 700 miestä valmiina liittymään SS-joukkoihin. Tätä lukua on pidettävä vahvasti liioiteltuna.

Erään hieman myöhemmän kirjeensä mukaan Berger "päivälleen" 30.1. olisi saanut luvan ottaa SS-joukkoihin myös suomalaisia. Tämä lupa ei kuitenkaan näy aiheuttaneen vielä värväyskampanjaa. Tuossa vaiheessa kirjoitettiin ensimmäinen versio Barbarossa-operaation keskitys-marssikäskyksi. Siinähän Suomen otaksuttiin tulevan hyökkäykseen mukaan ja tuolloin kävi myös Suomen yleisesikunnan päällikkö Heinrichs keskustelua Saksan maavoimien esikunnassa.

Ratkaisevan sysäyksen suomalaisen SS-joukon syntyyn antoi samaan aikaan Berliinissä olleen Saksan Helsingin-sotilasasiamiehen eversti Horst Rössingin tiedustelu sodanjohdolta, miten hänen

olisi suhtauduttava sellaisiin suomalaisiin, jotka pyrkivät värväytymään Nordland-rykmenttiin. Melkoisen viivyttelyn jälkeen OKW kysyi 13.2. Auswärtiges Amtin mielipidettä. Auswärtiges Amtin kiinnostus asiaan pakotti nyt Bergerin hankkimaan poliittisen suostumuksen asialle, jota hän lienee alun perin aikonut hoitaa vaivihkaa, ilman diplomaattien myötävaikutusta. SS-valtakunnanjohtaja Himmler on erään tiedon mukaan 13.2. ilmoittanut myönteisen kantansa asiaan.

Helmikuun 20. päivänä Himmler sitten sai Hitlerin suostumuksen suomalaisten värväämiselle. Himmlerin oli määrä puhua ulkoministeri von Ribbentropille asiasta, mutta asian käytännöllisen hoitamisen ulkoministeriön puitteissa sai huolekseen Berger. Käytyään Auswärtiges Amtissa valmistelevia keskusteluja Berger 1.3. – jo ennen kuin Ribbentrop oli ottanut asiaan kantaa - esitti ehdotuksensa Suomen lähettiläälle T.M. Kivimäelle. Kuukausi oli kulunut Rössingin kysymyksestä, eikä siis voi väittää suomalaisvärväyksen olleen kiireellisten asiain listalla.

Kivimäelle Berger Himmlerin toimeksiannosta kertoi, että muodosteilla oli alankomaalaisia, norjalaisia ja tanskalaisia SS-osastoja ja ajateltiin myös ruotsalaisia ja suomalaisia. Uusi joukko saisi nimen Viking ja olisi 1000–1200 miehen vahvuinen. Tarkoituksena oli näyttää Englannille ja Amerikalle, että Euroopan mannermaa yhdistyi puolustukseen. Värväyksen tilisi tapahtua salaa työvoiman hankkimisen varjolla. Varmemmaksi vakuudeksi Kivimäki sai kuulla, että Hitler oli Münchenissä antanut luvan värvätä myös suomalaisia ja sanonut jopa: "Sittenhän rintamat ovat selvät."

Asia oli tietysti poliittisesti erittäin arkaluontoinen. Kivimäen oli otettava huomioon se, että värväyksen paljastuminen lukitsisi Suomen maailman silmissä Saksan leiriin ja että Suomen ulkomaankauppa joutuisi vaikeuksiin Englannin merenkulukupien rautessa. Kuukauden ajan oli liikkunut runsaasti huhuja, että Saksa hyökkäisi Neuvostoliittoon samana keväänä, mutta toisaalta Saksa ei ollut antanut Suomelle mitään takuita siitä, että se tukisi Suomea, jos Suomi joutuisi Neuvostoliiton hyökkäyksen kohteeksi.

Asian vaarallisuudesta huolimatta Kivimäki ei halunnut ehdotusta ainakaan oikopäätä torjua, sillä Hitlerin ja Himmlerin nimistä oli ounasteltavissa, että värväysasia ratkaisisi koko Suomen aseman Saksan silmissä. Kivimäki tiesi, että kaikista Saksan viranomaisista juuri Himmlerin virasto ja Himmler henkilökohtaisesti olivat osoittautuneet kaikkein kylmäkiskoisimmiksi Suomea kohtaan ja pahimmin katkeroituneet Suomen kansallissosialismia vieroneesta politiikasta. Jos Suomi nyt torjuisi ehdotuksen, Himmler kärsisi suunnitelmissaan kolauksen.

Kivimäki koetti löytää seikkoja, jotka minimoisivat värväyksen haittavaikutukset. Hän kysyi, pääsisivätkö miehet takaisin Suomeen, jos Venäjä hyökkäisi. Berger arveli, etteivät he pääsisi vaan taistelisivat silloin Saksan armeijan yhteydessä. Erään melko vaikeaselkoisen muistiinpanon mukaan hän olisi vielä selventänyt vihjaustaan huomauttamalla, että viimeistään 1.6. oltaisiin jo sodassa Venäjän kanssa.

Kivimäki kysyi, mitä etuja Suomella olisi siitä, että se tavallaan julistautuisi solidaariseksi Saksan kanssa. "Tällöin ei ainoastaan annettu ymmärtää, vaan ilmoitettiin nimenomaan, että Saksa sodassansa Venäjää vastaan pitää huolta siitä, ettei Suomi ainoastaan saa entisiä rajojansa, vaan sellaiset rajat kuin se haluaa."

Berger selitti, että Saksan Helsingin-lähettiläs Wipert von Blücher valvoisi nyt asian edistymistä, ja Kivimäki päätti matkustaa Helsinkiin valmistelemaan hallitusta. Hän totesi, ettei hänellä henkilökohtaisesti ollut mitään asiaa vastaan: "Jos on mahdollista, että 1000 tai 2000 maanmiestäni palvelee Hitlerin kaartissa, tekevät he poliittisesti enemmän Suomen hyväksi kuin minä." Kenraali Berger puolestaan määräsi Oslostä järjestönsä edustajaksi Helsinkiin SS-eversti Paul Dahmin.

Helsingissä Kivimäki jo 9.3. keskusteli lähettiläs Blücherin kanssa. Lähettiläs kertoo muistelmissaan kyseisen "suomalaispoliitikon" vaikuttaneen kovin salaperäiseltä ja ensi töikseen puuhailleen hotellihuoneen puhelimen kimpussa salakuuntelun estääkseen. On selvää, että Kivimäki jo ennen tätä keskustelua oli puhunut saksalaisten ehdotuksesta presidentti Risto Rytin ja ulkoministeri Rolf Wittingin kanssa.

Kun Blücher 11.3. keskusteli asiasta ensimmäisen kerran Wittingin kanssa, oli suomalaisten

kanta jo vakiintunut sellaiseksi, kuin se seuraavien viikkojen aikana esitettiin saksalaisille. 1) Periaatteessa ei haluttu torjua vapaaehtoisten värväämistä Saksan asevoimiin. 2) SS-joukkoihin ei suomalaisia toivuttu, koska nämä "toki olivat Schutzstaffeln, mistä voitaisiin tehdä virheellisiä johtopäätöksiä". (Tällä Witting viittasi siihen, ettei suomalaisilla ollut halua muuntaa kansallissosialismin suuntaan.) Jos kuitenkin SS-joukkoihin päädyttäisiin, suomalaisten tulisi olla omana osastonaan. Ei näet haluttu joutua samaan joukkoon miehitettyjen maiden miesten kanssa eikä myöskään ruotsalaisten kanssa. Juuri erillisaseman tarve ja Jääkäripataljoonan traditio puolsivat Wehrmachtia. 3) Tarvittavan vapaaehtoismäärän kokoon saamista Witting ei epäillyt. Värväykseen voitaisiin käyttää jääkäriiliiton ja Aseveliliiton yhteyksiä, mutta toimenpide olisi vaikea salata.

Kivimäen ehdotuksesta suunniteltiin jo 11.3. asian hoitamisen antamista yksityishenkilölle. Ehdokkaita oli kaksi, jääkärieverstiluutnantti Ragnar Nordström ja toimitusjohtaja Esko Rieki ("kalterijääkäri", entinen Etsivän Keskuspoliisin päällikkö), joilla molemmilla oli hyvät yhteydet Saksaan. Nordströmin muut kiireet pakottivat hänet kieltäytymään, mutta Rieki, jolle hänen muistiinpanojensa perusteella päätellen juuri 11.3. kerrottiin SS-hankkeesta, saatiin suostumaan. Asiaa hoitavan henkilön olisi pyrittävä neuvottelemaan järjestelyistä Berliinissä SS-virastossa. "Kivimäki ei voinut mennä Himmlerin luo, mutta Rieki voi." Etsivän Keskuspoliisin päällikkönä Rieki oli ollut yhteydessä Saksan turvallisuusvirastoon.

Witting saattoi jo 12.3. ilmoittaa Blücherille Rytin, pääministeri Rangellin ja puolustusministeri Waldenin suostuneen edellä esitetyin epäilyksin suunnitelmaan ja 15.3. hän kertoi myös marsalkka Mannerheimin omaksuneen saman asenteen.

Myöhemmin on syntynyt epätietoisuutta siitä, informoitiinko Mannerheimia lainkaan asiasta. Kivimäki ei asiasta ylipäällikön kanssa maaliskuussa 1941 puhunut. Ulkoministeri Witting ilmoitti Blücherille Mannerheimin kannasta "puolustusministerin ulkoministerille ilmoittaman perusteella". Myöskään Witting ei siis ollut puhunut suoraan Mannerheimin kanssa, ja ulkoasiainministeriön piirissä vallitsikin heinäkuussa 1941 käsitys, että Walden "oli maaliskuussa unohtanut ilmoittaa asiasta marsalkalle". Samaa tapaansa Esko Rieki kertoi asiasta elokuussa 1941 Blücherille.

Ei kuitenkaan ole todennäköistä, että Walden olisi kokonaan jättänyt kertomatta Bergerin ehdotuksesta ylipäällikölle, vaikka tämä maaliskuussa 1941 sairastelikin pitkään. Kun marsalkka huhtikuun puolivälissä oli matkustanut toipumislomalle Ruotsiin, Walden kirjoitti hänelle mainiten "suomalaisen SS-yksikön", mikä osoittaa, ettei asia ollut jäänyt Mannerheimille tuntemattomaksi. Voitaneen päätellä, että kenraali Walden todella kertoi Mannerheimille saksalaisten aloitteesta. Kun jonkinlainen "SS-sopimus" huhtikuun lopulla syntyi, Mannerheim ei lomansa takia kuullut neuvotteluvaiheista eikä voinut asiaan vaikuttaa. Lopullisesti hänen jo alkuaankin vastahakoisen asenteensa muutti kielteiseksi se, että värvätyt toukokuussa kuljetettiin Saksaan huolimatta siitä, että sota uhkasi kotimaata.

Selvittäessään tilannetta Blücher sai kuulla, että suomalaisia vapaaehtoistarjokkaita oli ollut vain pari tusinaa ja että nämäkin ensi sijassa olivat pyrkineet Saksan armeijaan ja sitten tarkemmin, että Nordland-rykmenttiin oli pyrkinyt vain noin 8 suomalaista. Lisäksi oli aivan äskettäin eräs suomalainen soittanut 240 työttömän nimissä Nordland-asiassa. Eversti Rössing oli kuitenkin epäillyt soittajaa provokaattoriksi ja kieltäytynyt puhumasta puhelimesta asiasta, eikä soittaja ollut sitten tullut henkilökohtaisesti käymään. SS-eversti Dahm, joka Helsingissä asettui asumaan Bergerin kontaktin Lindbergin luo, ei saanut mitään yhteyttä näihin 240:een sen paremmin kuin edellä mainitun Vinbergin 700 mieheenkään. Berliinissä Blücherin tiedot aiheuttivat tietysti hämminkiä: oliko Saksa tehnyt aloitteen, jonka onnistumisen riittävästä edellytyksistä ei alkuun ollut hankittu varmuutta. Pahaksi onneksi Vinberg oli Ruotsissa joutunut pidätetyksi eikä hänen vapaaehtoisluetteloaan päästy tarkistamaan.

Suomalaisten pyrkimys suunnata vapaaehtoiset Wehrmachtin riveihin oli pysäyttää koko suunnitelman toimeenpanon. Berger ilmoitti heti Auswärtiges Amtiin, että tuo pyrkimys muuttaisi koko asian eikä sitä olisi jatkettava. Myös von Ribbentropin kanta oli se, että uutta Jääkäripataljoona 27:tä ei tarvittu. Hänen periaatteessa myönteinen suhtautumisensa värväykseen oli riippuvainen "kokonaistilanteen selkiämisestä". Suomalaisten tuloa kai olisi tullut lykätä

lähemmäs idänsotaretken alkua.

Ulkoministeri von Ribbentropin varovaisuudella oli oikeutuksensa. Se huomattiin kun ensimmäiset suomalaiset saapuivat SS-koulutusleirille. Norjalaiset vapaaehtoiset elivät tuolloin vielä siinä luulossa, että heidät siirrettäisiin Suezille taistelemaan yhteistoiminnassa Rommelin joukkojen kanssa, kun taas suomalaiset selittivät tulevansa ajamaan venäläiset pois Euroopasta.

Riekki tapasi Berliinissä 19-20.3. SS-viranomaisista kenraali Bergerin ja kenraali Karl Wolffin, Himmlerin esikuntapäällikön, sekä Valtakunnanturvallisuusvirastossa Reinhard Heydrichin ja Gestapon päällikön Heinrich Müllerin. Riekki esitti saksalaisille paljon näkökohtia värväyksen järjestämismahdollisuuksista. Esille tulivat halu toimia laajalla poliittisella pohjalla IKL:stä sosialisteihin, haluttomuus vannota vala kansallissosialismille ja toive saada suomalaisosasto niin itsenäiseksi kuin mahdollista. Riekki tähdensi myös sitä, että värväyksen tuli tapahtua harkiten, sillä muuten saattaisi joukkoon tulla seikkailijoita ja epäluotettavaa ainesta; näitä hän arveli olevan siinä työttömien joukossa, josta saksalaisten tietoon tulleet tarjokkaat epäilemättä olivat peräisin. Käyntinsä lopuksi Riekki sai Wolffilta kuulla Himmlerin suostuneen (einverstanden). Mihin Himmler oli suostuvainen, ei selviä lähteistä, mutta Riekkille jäi se käsitys, että hän oli toimittanut tehtävänsä menestyksellä. Tässä hän erehtyi.

Siinä käsityksessä, että ehdotuksiin oli suhtauduttu Saksassa myönteisesti, värväysasiaa ryhdyttiin varovaisesti viemään eteenpäin. Riekki kokosi 26.3. neuvotteluun seitsemän miestä, jotka hänen ja Ragnar Nordströmin lisäksi tulivat muodostamaan SS-toimikunnan ytimen: pankinjohtaja P.H. Norrmén (jääkäri), eversti Martti Vihma (suojeluskuntajärjestö), fil. tri L.A.P. Poijärvi (aseveliliitto), insinööri Harry Backberg ("kalteriijääkäri"), fil.tri Vilho Helanen (heimojärjestöt), Valpon apulaispäällikkö Bruno S. Aaltonen sekä kapteeni Kalle Lehmus (Pääsikunnan tiedotustoimisto), jolla sosiaalidemokraattina oli arvokkaiksi koetut yhteydet vasemmistoon. Tähän kantajoukkoon tuli vähitellen uusiakin nimiä. Toimikunnan osuus jäi lopulta melko vähäiseksi muilta osin kuin periaatteellisten linjojen muotoilussa. Käytännön työstä vastasivat Riekki ja insinööri Ratas -nimen turvissa sittemmin toiminut vapaaehtoistoimisto.

Toimikunnassa myötäiltiin paljolti ministerien, Kivimäen ja Riekin jo aiemmin muotoilemia linjoja. Toimikunta oli yksimielinen siitä, että värväyksen ja hankkeen menestyminen voitaisiin taata vain sillä ehdolla, että suomalaisia ei kytkettäisi Nordlandiin tai Wikingiin, että suomalaisilla olisi itsenäinen yksikkö nivellettynä johonkin puhtaasti saksalaiseen suurempaan kokonaisuuteen ja ettei "sitä käytetä taistelussa mitään muuta kuin meidän vihollistamme vastaan ja silloin kaikkein mieluummin täällä". Pahimpana huolena toimikunnailla näyttää olleen se, että saksalaiset pyrkisivät käyttämään joukkoja omiin propagandatarkoituksiinsa. Tässä epäilyssä heitä vahvisti eversti Rössing, joka suositteli Bruno Aaltoselle, että juuri propagandan varalta suomalaisten olisi syytä asettaa poliittisia ehtoja.

Samaan aikaan kun toimikunta perustettiin, ulkoministeri Witting painokkaasti toisti kantansa Saksan lähettiläälle: Suomen hallitus ei olisi millään lailla mukana SS-värväyksessä; se ei ylimalkaan tietäisi siitä mitään. Myös puolustusvoimat ja suojeluskuntajärjestö päätyivät samoihin aikoihin ratkaisuun, etteivät nekään halunneet olla värväyksestä virallisesti tietoisia.

Toimikunnan valtuuksin Riekki kokosi suomalaisten epäilykset neljäksi ehdoksi, joista haluttiin kirjallinen sopimus, ennen kuin vapaaehtoisjoukon muodostamiseen voitaisiin ryhtyä, ja jotka hän esitti eversti Dahmille: 1) vapaaehtoisia saisi käyttää vain Venäjän-vastaisiin sotatoimiin, 2) suomalaisia ei saisi liittää samaan yhteyteen kuin miehitettyjen maiden vapaaehtoisia, 3) suomalaiset eivät vannotisi valaa Saksan Führerille. 4) Jos Suomi joutuisi Venäjää vastaan sotaan, johon Saksa ei osallistuisi, tulisi vapaaehtoiset päästää kotiin.

Värväysasiassa presidentti Ryti ryhtyi murtamaan jäätä kutsumalla luokseen vasemmiston ja äärioikeiston "vahvat miehet". Ryti kertoessa sosiaalidemokraattien johtomiehelle Väinö Tannerille "Riekin asioista", tämä oli "kiinnostunut". Kaikesta päätellen Tanner ei ollut idean ystävä, mutta

hän ei tulisi työskentelemään sitä vastaan. Samana päivänä Ryti keskusteli lounaalla Svinhufvudin kanssa. Tätä pidettiin äärioikeistolaisia yhdistävänä keulakuvana. Hänelle Ryti painotti Suomen tilanteen arkaluonteisuutta ja sai tämän kannatuksen sille, että liiallista lähentymistä kansallissosialismiin oli vältettävä.

Tämän jälkeen Rieki ryhtyi ottamaan yhteyksiä jo hieman laajempiin piireihin. Värväysajatuksen vastaanotto oli mukautuva vaikkakaan ei ihastunut. Suomenruotsalaisissa piireissä ilmeni jopa vastustusta. (Toisaalta Ahvenanmaalla tuntui aluksi olevan kiinnostusta, ehkä germaanisuuden takia.) Sosiaalidemokraatitkin esittivät vastaväitteitä, mutta eivät asettuneet todelliseen vastarintaan. Äärioikeistolaisista, jotka kyllä kannattivat värväystä, tuli suurin huolen aihe. Värväysverkoston luomiseksi pidettiin Helsingissä 7.4. kokous, johon osallistui noin 30 miestä eri puolilta maata. Mukaan oli kutsuttu väkeä mm. AKS:n, Aseveliliiton ja Rintamamiesliiton piiristä. Rieki selitti niitä periaatteita, joita ulkopoliittinen johto oli hahmotellut, ja niitä ehtoja, joita toimikunta oli päättänyt asettaa. Hänen puhettaan sävytti ajatus, ettei kysymyksessä suinkaan ollut ensimmäinen askel kansallissosialismiin vaan Saksan sitominen Suomen tukemiseen. Riekin lause, ettei hänestä koskaan elämässään tulisi natsia, raportoitiin Saksaan asti.

Blücher sähkötti 28. 3. suomalaisten neljä ehtoa Berliiniin. Auswärtiges Amtin valtiosihteeri von Weizsäcker suhtautui niihin melko positiivisesti, mutta Himmlerin reaktio oli raju. Suomalaisten kuuleman mukaan hän repi Auswärtiges Amtin kirjeen ja sanoi: "Kun Suomi siis ei tahdo, olkoon sinään ja jääköön Venäjän tuhottavaksi." Kun Kivimäki sai tästä tiedon, hän välittömästi sähkötti asiasta ulkoministerille: "Himmler hyvin tyytymätön."

Tähän perään tulivat uutiset Saksan hyökkäyksestä Balkanille. Tämä näytti osoittavan Saksan mielenkiinnon itään heikentyneen ja antoi aiheen olettaa, ettei Saksa uuden rintamansa takia ainakaan lähiaikoina ottaisi taatakseen Suomen turvallisuutta. Käänne herätti vakavaa levottomuutta Suomen johtomiehistä.

Berger päätti kohta Riekin ehdoista kuultuaan lähettää alaisensa SS-kapteeni Schulten lentoteitse Helsinkiin. Tämän oli määrä ilmoittaa asiaa hoitaville suomalaisille, että "neuvottelut eivät tule kysymykseen, vaan haluamme vain aivan selvän tiedon, osallistuvatko he vai eivätkö osallistu". Helsingissä Schulte teki suomalaisten "aktivistien" kanssa erillisen sopimuksen, jonka mukaan tähän ryhmään lukeutuvat vapaaehtoiset astuisivat *ehdoitta* SS:n riveihin. Tähän sopimukseen yhtyivät everstilutnantti J.C. Fabritius, Norrmén, Kalsta ja Lindquist. Tätä ryhmittymää Berger kutsui "Östermanin ryhmäksi". Siihen kuuluivat juuri ne, jotka 1940 olivat solmineet yhteyksiä SS-viranomaisiin. Schulte sopi Dahmin kanssa siitä, että tämä värväyksen yhteydessä ottaisi 60-70 % koko vapaaehtoisten määrästä juuri suurgermaanisesti suuntautuneita.

Tiedoilla Himmlerin suuttumuksesta oli vaikutuksensa, samoin SS-järjestön edustajien Helsingissä käymillä keskusteluilla. Pian oli jo SS-toimikunnassa ja sen lähipiirissäkin ajattelua, ettei olisi viisasta pitää ehdoista tiukasti kiinni. Ulkoministeri Witting ja Rieki sopivat 15.4., että n.s. ehdoista voitaisiin luopua. von Blücherin kanssa samana iltana neuvotellessaan Rieki saattoi ilmoittaa suomalaisten nyt katsovan, ettei ollut suurta merkitystä, vaikka suomalaiset sijoitettaisiinkin Wiking-divisioonaan miehitettyjen maiden kansalaisten yhteyteen, kunhan heidät palveluksessa pidettäisiin erillään. Ehtoa, ettei vapaaehtoisia käytettäisi muita valtoja kuin Venäjää vastaan, ei pidetty ratkaisevana, vaikka kovin toivottiinkin, ettei näin kävisi. Jos Suomi joutuisi yksin taisteluun Venäjää vastaan, kaikki asekuntoiset miehet tarvittaisiin. Mikäli suomalaisia silloin olisi Saksassa, haluttiin edellyttää, ettei "Suomen tarvitsisi yksin taistella itää vastaan". Vielä suomalaiset myönsivät, että sotilasvalan sanamuoto oli vain formaliteetti, kun vala joka tapauksessa vannottaisiin ylipäällikölle. Näin oli luovuttu kokonaan yhdestä ehdosta ja lopuistakin Rieki päätyi selittämään, että jos ne ehkäisisivät hankkeen edistymistä, olisi painotettava ehtojen olevan vain ehdotuksia, joiden päämääränä oli taata se, että mukaan saataisiin luotettavampaa ja parempaa henkilöstöä.

Blücher kiirehti sähköttämään Auswärtiges Amtille asian saamasta käänteestä ja ehtojen formuloinnista ehdotuksiksi. Berliinissä ei asiaan heti haluttu ottaa kantaa. Syynä eivät enää liene olleet suomalaisten vähäiset toivomukset, vaan suomalaisten vapaaehtoisten ulkopoliittinen riski.

Idänsotaretkihän oli Balkanin operaatioiden takia lykkäytynyt kesäkuuhun. Vasta 28.4. Auswärtiges Amt ilmoitti myönteisen kantansa, ja vapun aattona Blücher välitti sen Riekkille. "Asia oli nyt selvä", mutta suomalaiset olivat joutuneet luopumaan käytännössä kaikista ehdoistaan. Ainoa Saksaa sitova asiakirja oli vapaaehtoisten allekirjoittama palvelussitoumus. Samaan aikaan näytti siltä, että hankkeen ulkopoliittinen arvokin osoittautuisi vähäiseksi, sillä mitkään ulkoiset merkit eivät viitanneet siihen, että Saksa todella ryhtyisi tiukentamaan Neuvostoliiton-politiikkaansa.

Jo ennen Auswärtiges Amtin selvä-merkkiä oli värvääminen käytännössä päässyt alkuun. 21.4. alkoivat saksalaisten SS-lääkärien toimeenpanemat lääkärintarkastukset. Ilmeisesti toden teolla vasta Suomen kamaralla SS-järjestö joutui silmätyksen sen tosiseikan kanssa, että suomalaisen SS-toimikunnan edustamat piirit olivatkin pääosin suomenkielisiä eikä suomenruotsalaisia, jotka "taatun" pohjoismaisuutensa takia olivat alun perin olleet SS-täydennystoimiston ajatuksissa. Berger esittikin Himmlerille epäilevän kysymyksen, tulisiko mukaan ottaa myös "suomalaisia".

Yhteensä 2009 vapaaehtoistarjokkaasta SS-lääkärit hyväksyivät tarkastuksissa rotu- ja fyysisiltä ominaisuuksiltaan SS-kelpoisiksi 1566. Tarjokkaista vain 2 % oli suomenruotsalaisia; tämän syyksi arveltiin se, että ruotsinkieliset olivat vahvemmin länsivaltain propagandan alaisia. Kun ruotsinkielisten vähäisyydestä huolimatta peräti 63 % tutkituista todettiin SS-kelpoisiksi, lääkärit päätyivät toteamaan, että Suomen suomenkielissäkin väestössä pohjoisen rodun osuus oli sangan suuri.

Suomalaisten tarjokkaiden aatteellinen ja henkinen pohja oli varsin vierasta kansallissosialismille. Värväystä Suomessa hoitaneet saksalaiset arastelivat sitä, että mukaan oli ilmoittautunut kolme teologia, kristinusko kun oli SS-ideologialle vieras. von Blücher katsoi asialliseksi lähettää Saksaan huomautuksen, että suomalaisjoukon hengelle olisi erittäin vahingollista, jos nämä teologit ja lähetettäväksi suunniteltu sotilaspastori torjuttaisiin.

Suomalainen SS-toimikunta pyrki parhaansa mukaan pitämään "järjestyksessä" kansallissosialistivivahteisiin järjestöihin kuuluvia, joilla oli suorat yhteydet SS-viranomaisiin. Toimikunnan suppealle piirille suuntaamassa kiertokirjeessä todettiin 24.4., että oli aiheuttanut sekaannusta, kun eräät piirit, "kuten Kalstan järjestö ja Vapaussodan rintamamiesten liitto", olivat toimineet ikään kuin värvääminen olisi uskottu heidän tehtäväkseen. Ruotsinkielisellä taholla piti aivan omaa värväystoimistoa Föreningen Folkgemenskap, joka tosin joutui lähettämään miehet edelleen varsinaiseen vapaaehtoistoimistoon Ratakseen. Riekki oli sitä mieltä, että juuri eri ryhmittymien oma-aloitteisuuden kautta tieto värväyksestä levisi varsin laajoihin kansalaispiireihin ja jopa lehdistöön.

Vaikka sekä Kalstan että Teo Snellmanin kansallissosialistiset puolueet olivat värväystoiminnassa mukana, jäi äärioikeistolaisten osuus suomalaisessa SS-joukossa murto-osaan Dahmille ohjeeksi annetusta määrästä, mikä olisi merkinnyt 2/3 joukosta. Mukaan päässeet kansallissosialismin ihailijat pyrkivät kyllä lisäämään koulutusvaiheessa Saksassa vaikutusvaltaansa. Värväystoimikunta antoi Saksaan lähetetyn yhdysupseerin, everstiluutnantti Levälähden tehtäväksi tukahduttaa muutamien kalstalaisten, ikli:ien ja ruotsinkielisten natsimielisten etuilypyrkimykset. He saisivat tietysti pysyä omissa ideologisissa mieltymyksissään, mutta heidän ei tullut niiden perusteella saada mitään etuja palveluksessa,

Toukokuun loppupuoliskolla suomalainen värväystoimikunta totesi, että tarjokkaita oli jo ilmoittautunut enemmänkin kuin tarpeeksi. "Kentälle" lähetettiin värväysverkoston kautta ohje olla enää lähettämättä miehiä Helsinkiin. – Samaan aikaan Helsingissä kuitenkin selitettiin, että SS-kenraali Berger (ja Gestapon päällikkö Müller) olivat esittäneet toivomuksen, että suomalaisia värvättäisiin kokonainen 2400 miehen vahvuinen rykmentti yhden vahvan pataljoonan sijasta. Väitettiin Hitlerin tätä tahtovan. Helsingissä kaavailtiinkin Suomi-nimisen rykmentin perustamista SS-divisioonana Wikingiin; rykmentin pataljoonista kaksi olisi ollut suomenkielisiä ja yksi ruotsinkielinen.

Riekin kehotuksesta Bruno Aaltonen kysyi eversti Walter Hornin, Suomen Berliinin sotilasiamiehen, mielipidettä laajennusasiasta. Horn oli sitä mieltä, ettei asia ollut kovin tärkeä ja ettei se muuttaisi periaatteessa mitään. Koska Aaltonen kehotti Hornia kirjoittamaan mielipiteestään

joko kenraali Heinrichsille tai kenraali Tuompolle, on otaksuttavaa, että vastarinta laajentamista vastaan oli vahvin Pääesikunnan piirissä.

Laajentamisesta ei tullut mitään, ja saksalaisten jo tarkastamistakin vapaaehtoisista noin 370 jäi "rannalle" koska "suomalaisten taholta toivottiin toiminnan väliaikaista keskeyttämistä". Kun Barbarossa-hyökkäyksestä oli tullut jo tarkempia ennakkotietoja, kenraali Heinrichs 4.6. pyysi SS-vapaaehtoisten palauttamista Suomeen sillä perusteella, että siihen oli liittynyt runsaasti sodan tullen välttämätöntä päällystöainesta. Samana päivänä päättyivät saksalaisten SS-lääkärien Helsingissä järjestämät tarkastukset.

Jatkosodan syttyessä 1200 värvättyä oli jo Saksassa. Suomalaisille SS-vapaaehtoisille oli värväysvaiheessa kerrottu niistä periaatteista, joita värväystoimikunnalla oli ja joita saksalaisille oli esitetty. Sen sijaan heille ei liene erityisemmin painotettu sitä, että mitään sitoumuksia ei Saksasta ollut saatu. Sitä suurempi oli sitten pettymys, kun kasarmeihin saavuttua huomattiin, ettei suomalaisten toivomuksia juurikaan otettu huomioon.

Ikävä yllätys oli se, että ensin saapunut suomalaisryhmä hajotettiin Saksassa Nordland- ja Westland-rykmenttien eri komppanioihin, miehitettyjen maiden vapaaehtoisten joukkoon. Myöhemmin tulleet kyllä yhdistettiin omaksi pataljoonakseen, mutta senkin nimeksi tuli SS-käytännön mukaisesti ilmansuuntaa ilmaiseva SS-Bataillon Nordost, josta suomalaisuus ja jääkärihenki ei mitenkään ilmennyt. Sittemmin ”suomalainen”-ilmaus tuli pataljoonan nimeen.

Tyytymättömyyttä aiheutti myös se, että saksalaiset suhtautuivat suomalaisiin kuin mihin tahansa uuteen alokasmassaan. Talvisodassa rintamakokemusta saaneet ja aliupseeriksi ylenneet miehet joutuivat rivimiehiksi. Aluksi ei nähty merkkiäkään suomalaisille "moneen kertaan" luvatussa modernin sodankäynnin tekniikasta, josta Saksaan oli lähdetty oppia ottamaan. Kotimaassa ihmeteltiin samoja asioita, mm. sitä että vapaaehtoiset joutuivat sotimaan kauas Ukrainaan - Wiking-divisioonaan heti liitetyt olivat jo siellä -, kun Suomikin oli nyt sodassa. Riekki kirjoitti 2.8. eversti Hornille Berliiniin, etteivät "kansalaiset vielääkään tahdo ymmärtää poikain jatkuvaa siellä oloa". Hänen mukaan liittämäänsä Norrménin muistioon oli koottu perustelut suomalaisen SS-joukon siirtämiseksi Pohjois-Suomeen siellä toimivien saksalaisjoukkojen yhteyteen. Perusteluja oli kolmenlaisia: 1) Suomalaisjoukon nykyinen käyttötapa oli epäedullinen, sillä kielitaidottomuudesta aiheutui Suomen ulkopuolella turhia hankaluuksia, suomalaisten maastontuntemus ja maastonkäyttötaito jäivät hyödyntämättä ja suomalainen mies taisteli Ukrainan kuumuudessa heikommin kuin Suomessa. 2) Kun Suomi nyt oli itse sodassa, se tarvitsisi jokaisen asekuntoisen ja koulutetun miehensä. 3) Nykyisellään pataljoona ei edistänyt Saksan ja Suomen yhteydentuntoa. Kun sitä pidettiin muualla, suomalaiset kokivat asian negatiiviseksi, kun taas sen paluu Suomeen lisäisi yhteydentuntoa ja olisi tehokas propagandavaltti Saksalle. Perusteluissa vältettiin sellaisten seikkojen esittämistä, jotka olisivat voineet suoraan loukata.

Vaikka Norrménin muistiota ei Hornin ja arvatenkin muidenkin vastustuksen takia toimitettu saksalaisille, SS-kysymys tuli tämän jälkeen Suomessa aktiivisen pohdinnan alaiseksi. Osittain tähän vaikuttivat lehdistölle toimitettu saksalais-suomalainen tiedote SS-pataljoonan olemassaolosta ja SS-toimikunnan rahoituksen ottaminen lopulta melua pitämättä valtion hoitoon. Ulkoministeriön kansliapäällikkö Aaro Pakaslahti kysyi elokuun lopulla Berliinin lähetystön mielipidettä, vaikuttaisiko vapaaehtoisten kotiuttamisesitys Saksan-suhteita huonontavasti. Lähetystö torjui 6.9. kotiuttamisajatuksen.

Päämajan samansuuntainen yritys sai alkunsa yhdyskenraali Harald Öhquistin käydessä Saksan päämajasta syyskuun alkupuolella Suomessa. Sotilaallisen selkeästi Mannerheim määräsi kenraalin pyytämään vapaaehtoisten palauttamista Saksan päämajalta sillä perusteella, että Suomessa oli puute miehistä. Puute oli polttava, koska palvelukseen oltiin juuri kutsumassa uusi, nuori ikäluokka ja koska siviilisektori oli yhä painokkaammin alkanut vaatia sotaponnistusten vähentämistä ja työvoiman kotiuttamista maan talouselämän käynnissä pitämiseksi. Mannerheiminkaan toimenpide ei loppujen lopuksi yltänyt virallisena pyyntönä Saksan päämajaan asti. Witting lähetti Mannerheimille sähkeen, jossa hän pyysi, että Öhquist saisi ohjeen neuvotella Kivimäen kanssa ennen enempiin toimenpiteisiin ryhtymistä. Öhquist, Kivimäki ja Horn olivat yksimielisiä siitä, että Mannerheimin pyyntöä ei tulisi toimittaa perille. Heidän mielestään

ylipäälliköllä ei ollut edes oikeutta antaa tuollaista tehtävää. "Koko hankehan on poliittinen ja hallituksen hyväksymä." Mannerheimin, joka oli tähänkin saakka halunnut pysyä hankkeesta erillään, ei nyt sopinut siihen puuttua.

Kivimäki ilmoitti Mannerheimille käsityksensä, että vapaaehtoisten poiskutsumisella olisi Suomelle epäedullisia seurauksia. Hän selitti, ettei hänkään lähettiläänä voinut toimia sympatioidensa mukaan, vaikka hän ei voinut hyväksyä Saksassa käytännössä olleita pakkomenetelmiä, joista vastuun yleisesti katsottiin olevan Himmlerillä. "Vapaaehtoisten takaisinkutsuminen tuottaisi Himmlerille saman pettymyksen kuin niiden poisjääminen keväällä olisi tuottanut." Tällaisissa ambiitiokysymyksissä piti olla varovainen, vaikka luonnollisestikaan ei pitänyt suostua kaikkeen, mitä Saksa vaati. Näin ollen Kivimäki pyysi Mannerheimia luopumaan vapaaehtoisten takaisinpyytämisestä Mannerheimin vastaus kuului: "Kiitän neuvosta, jota olen päättänyt noudattaa."

Suomalaisen SS-vapaaehtoisjoukon syntyprosessi oli monen yhteensattuman kasautuma. Vuoden 1940 aikana vaikuttivat samansuuntaisesti SS-täydennystoimiston pyrkimys lisätä ulkomaisten vapaaehtoisten määrää ja Suomen hallituksen ja varsinkin eräiden yksityishenkilöiden yritykset lähentää Suomea Saksaan. Vuoden 1941 alussa kenraali Bergerin paikkansapitämättömät tiedot suomalaisten värväytymishalukkuudesta ja hänen suunnitelmiansa joutuminen Saksan ulkoministeriön tietoon käynnistivät prosessin; tuona ajankohtana Suomen johtomiehet olivat sangen haluttomia asettumaan vastustamaan Saksan ja nimenomaan Hitlerin ja Himmlerin ehdotusta. Huhtikuun 1941 Balkanin tapahtumat taas aiheuttivat sen, että värväyshanke toteutettiin ilman suomalaisten haluamaa sopimusta. SS-pataljoonan poliittinen merkitys oli estää Saksassa sellaisten voimien negatiivinen vaikutus, joiden tiedettiin suhtautuvan vanhastaan Suomeen epäluuloisesti ja joiden silmissä Suomelle saattaisi kuulua vain hyödynnettävän alusmaan asema. Tämän takia suomalaispataljoonaa ei syksyllä 1941 edes uskallettu pyytää Suomen rintamalle. Kun pataljoona sitten vuonna 1943 kotiutettiin suomalaisten pyynnöstä, oli Himmlerin suuttumus odotetunlainen: hän kutsui Suomea "täivaltioksi".